

Írás, helyesírás

Tartalom

Írás, helyesírás	1
Tartalom	2
Mi az írás?	4
Mit jelent az írás megtanítása az első osztályban?	4
Az írás előkészítése	4
Írányok és arányok észlelése az írásmozgás gyakorlásával	4
Hogyan tanítjuk?	5
A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód	5
Betűelemek vázolója és írása	6
Hogyan tanítjuk?	6
A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód	7
A tanulásirányítás normái	7
Az írott kisbetűk tanítása és az írástechnika fejlesztése	7
Mit értünk az írástechnika fejlesztésén?	7
A tanulásirányítás normái	8
A kisbetűk írásának és kapcsolásának tanulása	8
Hogyan tanítjuk?	9
A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód	9
A tanulásirányítás normái	10
Mit értünk másoláson?	10
A betűk másolásának tanulása	10
Hogyan tanítjuk?	11
A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód	12
A tanulásirányítás normái	12
A szavak másolásának tanulása	12
Hogyan tanítjuk?	12
A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód	14
A tanulásirányítás normái	14
Mi a diktálás utáni írás?	15
Betűk íratása diktálással	15
Hogyan tanítjuk?	15
A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód	15
Szavak íratása diktálással	16
Hogyan tanítjuk?	16
A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód	16
A tanulásirányítás normái	16
Mi az akaratlagos írás?	17
Hogyan tanítjuk?	17
A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód	18
Az írott nagybetűk és az írásjelek tanítása	18
A nagybetűk írásának és kapcsolásának tanulása	18
Hogyan tanítjuk?	18
A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód	19
Az írásjelek alakításának tanulása	19
Hogyan tanítjuk?	19
A nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása másolással	19
A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód	20
A tanulásirányítás normái	20
A nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása diktálással	20
A nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása akaratlagos írással	21
A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód	21
Mi a helyesírás?	21
Mit jelent a helyesírás-tanulás megalapozása az első osztályban?	22
A helyesírás tanítása szavak másoltatásával és diktálás utáni íratásával	22

<u>A magán- és mássalhangzók időtartamának jelölése</u>	22
<u>Hogyan tanítjuk?</u>	23
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	24
<u>A tanulásirányítás normái</u>	24
<u>A j hang kétféle jelölése</u>	25
<u>Hogyan tanítjuk?</u>	25
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	26
<u>Az összeolvadás és a hasonulás jelölése</u>	26
<u>Hogyan tanítjuk?</u>	26
<u>A tanulásirányítás normái</u>	27
<u>A helyesírás tanítása szavak és mondatok másoltatásával és diktálás utáni íratásával</u>	27
<u>A tulajdonnevek írása</u>	27
<u>A tanulásirányítás normái</u>	28
<u>A mondatkezdő nagybetű írása</u>	28
<u>Az elválasztás gyakoroltatása</u>	28
<u>Hogyan tanítjuk?</u>	29
<u>Az elválasztás gyakoroltatása a todalékos szavakkal</u>	30
<u>Hogyan tanítjuk?</u>	30
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	30
<u>A tanulásirányítás normái</u>	30
<u>A helyesírási hibák javításának tanítása</u>	30
<u>Időtartam-jelölési hibák javítása</u>	31
<u>Hogyan tanítjuk?</u>	31
<u>A j hang hibás jelölésének javítása</u>	31
<u>Hogyan tanítjuk?</u>	31
<u>A hibás mondatkezdés és -zárás javítása</u>	32
<u>Hogyan tanítjuk?</u>	32
<u>A tulajdonnevek hibás kezdőbetűinek javítása</u>	33
<u>Hogyan tanítjuk?</u>	33
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	33
<u>A tanulásirányítás normái</u>	33

Mi az írás?

Az *írás* közmegegyezően alapuló grafikus (írás vagy rajzolás útján rögzíthető) jelekből rendszert alkotó nyelvi objektiváció. Az objektiváció ebben az esetben azt jelenti, hogy a jelrendszer (a betűk és írásjelek rendszere) az írás fejlődése során létrejött, a létrehozóitól elidegenedett, és tárgyiasult formát öltött.

Az írás definíciója megadható az író egyén szempontjából is. Eszerint az írás olyan motoros (mozgáshoz kötött) nyelvi tevékenység, melynek célja az előzőleg megformált nyelvi egységek (szavak, mondatok, szövegek stb.) kódolása. A kódolás során a *fonematikus jelsorokat* (hangokból álló) *grafematikus* (grafikus jelekből álló, ugyanazt a jelentést hordozó, mint a fonematikus jelsoroké) *jelsorokká* alakítjuk át az adat- és gondolatrögzítés, valamint a közlés érdekében.

A *kézírás* tanult mozgás, az írásjeleket létrehozó mozdulatok összefüggő s egymást követő láncolata. A térbeli kézmozgás a síkban meghatározott optikai formákat hoz létre. A létrehozott, rögzített optikai formák összessége jelentést hordoz.

Mit jelent az írás megtanítása az első osztályban?

A fenti definíciókból következik, hogy az írás tanítása két dolgot jelent:

- a) meg kell tanítani a gyerekeknek az írás jelrendszerét, mégpedig úgy, hogy képesek legyenek a jeleket *felidézni*;
- b) meg kell tanítani nekik az íráshoz szükséges mozgások, az írásjeleket létrehozó mozdulatok technikáját.

Az írás előkészítése

Az írás előkészítése a betűtanulás és betűkapcsolás elsajátítását megelőző tanulási folyamat. Ennek célja, hogy a tanuló írásmozgása az írástanuláshoz szükséges *érettséget* elérje. Tehát a gyerek minta alapján képes legyen egyenes, szögletes és kör alakú képek és vonalak adott méretben történő lerajzolására, rajzolás közben a kívánt cél irányába történő vonalvezetésre.

Irányok és arányok észlelése az írásmozgás gyakorlásával

A tanítás feltételei:

1. A gyerekek az íróeszközt tudják a kezükben rögzíteni, s azzal tudjanak az írófelületen nyomot hagyni.
2. Tudják érzékelni az íróeszköz rögzítéséhez szükséges erő kifejtés nagyságát: *a fogásnyomást*, a kézujjaknak az íróeszközre gyakorolt erő kifejtését, *a kéznyomást*, a domináns kéz erő kifejtését az írófelületre, *az írásnyomást*, a mutatóujjhegy erő kifejtését az íróeszközre.
3. Értsék meg az irányokat megnevező szavakat.

Hogyan tanítjuk?

A tanításhoz felhasználhatók a *Vázolólapok 1–6. lapjai*. Mindegyik munkalap szerkesztése azonos módon történt. Ebből következik, hogy a munkalapok megoldásának menete kisebb, lényegét nem érintő módosulással ismétlődik. Mivel minden munkalap néhány előrajzolt vonallal mintát nyújt a gyerekeknek a vonal reprodukálásához, s megteremti az önálló gyakorlás lehetőségét is, a feladatokat két szakaszban célszerű elvégeztetni:

1. az előírt vonalat többször átíratjuk azért, hogy a tanulók a feladatot megértsék;
2. a vonaltípus vázoltatásával gyakoroltatjuk az írást.

A tanítás szakaszai:

1. a) Mutassa be a tanító a tanulóknak a *Vázolólapok*ból a táblára (fóliára) kimásolt vonalak átírását úgy, hogy közben verbálisan kövesse a cselekvését. Pl.: „A kezdőpont a fekvő egyenesen van, a ferde egyenest az írószer felemelése nélkül átírom, a vonal végénél fejezem be.” (A ferde egyenes vázolása.)

- b) Keressesse meg a tanító a tanulókkal az első, mintául szolgáló ferde egyenes kezdőpontját és végpontját.

~~~~~)
ndításra írják át a tanulók a vonalat.

~~~~~)
eressék meg a második ferde egyenes kezdőpontját és végpontját. A tanító hívja fel a figyelmüket a vonalak közti távolságra is.

~~~~~)
ndításra írják át a vonalat a tanulók.

~~~~~)
többi vonal átíratásának menetére a d) és e) pont érvényes.

~~~~~)
ét-három vonal átírása és a sor befejezése után ellenőrizze a tanító a gyerekek munkáját.

2. a) Keressék meg, és jelöljék meg a gyerekek az első vonal kezdőpontját. (A jelölések gyors ellenőrzése után a tanító javítsa az írófelületen „eltévedt” tanulókat.)

- b) Keressék meg a vonal végét is.

~~~~~)
z írószer kezdőpontra helyezése után indításra húzzák meg a tanulók a vonalat.

~~~~~)
többi vonal vázoltatásának menetére az a), b) és c) pont vonatkozik.

~~~~~)
égül a tanulók minősítsék saját teljesítményüket úgy, hogy jelöljék az általuk legjobbnak ítélt vonala(ka)t.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

Δ Az írásmozgás fejlesztése során találkozhatunk olyan tanulókkal, akik nem, vagy rosszul tudják az írószert a kezükben rögzíteni. Velük külön csoportban gyakoroltatjuk a helyes fogásmódot.

Δ A tanulók egy része iránytévesztő. Az iránytévesztés megszüntetése érdekében velük a vázolólapon lévő feladatokhoz hasonlókat külön is végeztetünk.

Δ Olyan tanulókra is számítani kell, akik nem iránytvevesztők, az írószert is jól tudják a kezükben rögzíteni, de a fogáshoz szükség erő kifejtés nagysága nem megfelelő. Náluk a fejletlen írásmozgásból adódó vonalvezetési „görcsösség” felerősödik. Számukra különösen fejlesztők lehetnek az 1. vázolólapon lévő feladatok. A tanító a síkidomok „sátirozása” közben készítse a tanulókat az erő kifejtés nagyságának változtatására.

Δ Az írásmozgás fejlesztésének kezdeti szakaszában találkozhatunk olyan tanulókkal is, akik nem ismerik ki magukat a vázolólapon. (Ez a jelenség tapasztalható egyébként más munkafüzetek használatakor is.) Számukra olyan feladatokat kell tervezni, amelyek növelik a síkon történő eligazodás képességét. Ilyen utasításokat adhat a tanító:

„Tedd a ceruzád hegyét a lap felső szélére (alsó szélére, bal szélére, jobb szélére)!”

„Tedd a ceruzádat az első vonal kezdőpontjára (végpontjára)!”

„Mutasd meg, hol fogod befejezni a vonalat, ha itt kezded el!”

„Képzeld el, hogy megrajzoltad a vonalat, húzd rajta végig az ujjadat!”

Betűelemek vázolása és írása

A tanítás feltételei:

1. A gyerekek képesek legyenek minta alapján meghatározott irányú vonalvezetésre.
2. A képek, vonalak lerajzolása közben tudják a megadott méretet tartani.

Hogyan tanítjuk?

A betűelemek vázoltatásához felhasználhatók a *Vázolólapok 7–12. lapja*.

A betűelemeket a következő terminusokkal nevezzük meg: álló egyenes, fekvő egyenes, ferde egyenes, kör, nyitott kör, alsó ívelés, felső ívelés, hullámvonal, horogvonal, kis horogvonal, alsó hurok, felső hurok.

Az egyes betűelemek megtanítását három szakaszban végezzük:

1. megnevezzük a betűelemet, majd bemutatjuk a vázolás módját;
2. különböző méretben gyakoroltatjuk a betűelem vázolását;
3. a betűelem írását a vonalrendszerben gyakoroltatjuk.

A tanítás szakaszai:

1. a) Keressenek a tanulók a bal felső sarokban lévő ábrán a betűelemekhez hasonló

vonala(ka)t.

b) A tanító nevezze meg a vonalat: pl.: alsó ívelés.

~~~~~)
kezdőpontnak, illetve a vonal irányának és végpontjának meghatározása után a tanulók postairónnal írják át többször a vonalat.

~~~~~)
kezdőpontnak, a vonal irányának és végpontjának meghatározása után folyamat vonalvezetéssel írják át postairónnal az ábra mellett lévő folyamatos, illetve szaggatott vonalakat. Közben a tanító verbálisan kísérelje a tanulók munkáját. Pl.: „A kezdőponttól

álló egyenes le.” Vagy: „A kezdőponttól ferde egyenes jobbra föl, álló egyenessel le, horogvonal.”

2. a) A tanító elemeztesse (kezdőpont, vonalvezetés iránya, végpont) az első négyzetrácsos (téglalapsor) mintául szolgáló betűelemét.

b) Írják át a gyerekek többször, folyamatos vonalvezetéssel a betűelemet postairónnal. Közben cselekvésüket kísérik verbálisan is.

~~~~~)
ácsolják folyamatos vonalvezetéssel a betűelemet az üres négyzetrácsokba, s közben cselekvésüket verbálisan is kövessék.

~~~~~)
gyerekek minősítsék saját teljesítményüket úgy, hogy jelöljék az általuk legjobban ítélt betűelem(ke)t.

~~~~~)
kisebb méretben történő vázoltatást grafitceruzával végezzék. Menetére az a), b), c) és d) pont érvényes.

3. a) A tanító elemeztesse a vonalrendszerben mintául megadott betűelemet (kezdőpont, vonalvezetés iránya, nagyság, végpont).

b) Folyamatos vonalvezetéssel írják át a gyerekek a betűelemeket. Közben kövessék cselekvésüket verbálisan is.

~~~~~)
betűelemek közti távolság meghatározása után gyakorolják a tanulók a betűelemek írását úgy, hogy közben kövessék cselekvésüket verbálisan is. (A tanító állandó ellenőrzéssel segítse a tévesztőket, és erősítse meg a jó teljesítményt nyújtókat.)

~~~~~)
tanulók minősítsék saját teljesítményüket a szokásos módon.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

Δ A gyerekek egy része nehezen tud megfelelő méretet tartani. Különösen nehezen tudnak a vonalrendszerben eligazodni. Ha számukra kevésnek bizonyul a vázolólapon lévő vonalrendszerben történő gyakorlás, a tanító füzetbe is írathat velük betűelemeket.

A tanulásirányítás normái

□ Az írástanulásnak ebben a szakaszában a tanító igyekezzen minden jó teljesítményt értékelni. Különösen fontos, hogy a gyengébben teljesítő tanulók *se kudarcként éljék* át az írásmozgás fejlesztésével összefüggő tevékenységeket. Ehhez pedig sok-sok tapintatra, biztató, *motiváló* eljárásokra és *differenciált tanulásirányításra* van szükség a tanító részéről.

□ A tanító egy vázolólapot lehetőleg egy órán végeztessen el. Ez az időszak nem a tempó fokozását szolgálja, ezért ne siettesse feleslegesen a tanulókat.

□ Kerülje a tanító a táblára, illetve a levegőben történő íratást.

□ A leírt tanítási menetet csak addig kövesse a tanító a maga részletezettségében, amíg a tanulók nem képesek az előző feladatok transzferhatása alapján az új betűelemet önállóan vázolni.

- A tanító használja és használtassa a betűelemek szabatos nevét.

Az írott kisbetűk tanítása és az írástechnika fejlesztése

Mit értünk az írástechnika fejlesztésén?

Az írástechnika olyan kézíráshoz kötött és tanult mozgás, amelynek birtokában az író egyén (felnőtt és gyerek egyaránt) az írásképpel kapcsolatos normák szerint betűket és írásjeleket tud rögzíteni, valamint a betűket lendületes vonalvezetéssel egymáshoz tudja kapcsolni. Az alakításon és a kapcsoláson kívül képes betűkihagyás (pl.: keréppár), betűtévészítés (keréppár), betűcsere (kerépkár), valamint szókihagyás nélkül írni.

Az írott kisbetűk tanítását és az írástechnika fejlesztését a tanterv négy tevékenységgel írja elő:

1. a kisbetűk írásának és kapcsolásának tanulása;
2. a kisbetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása másolással;
3. a kisbetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása diktálás után;
4. a kisbetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása akaratlagos írással.

Az írástanítást az alábbi tevékenységek tanításával célszerű *kiegészíteni*:

1. helyesírás-tanulással;
2. olvasástanulással;
3. helyesejtés-tanulással.

Ezt az olvasás- és írástanulás között kézenfekvő kapcsolatot a tanító úgy használhatja ki, hogy a leírt szavakat, mondatokat az írásgyakorlás után hangosan is olvastassa el az olvasástechnikai és helyesejtési normáknak megfelelően.

A tanulásirányítás normái

- A tanítást minél előbb differenciáltan célszerű végezni a tanulók írásmozgásának fejlettsége alapján.
- A tanulók produktumait a tanítónak ellenőriznie és értékelnie kell, mégpedig úgy, hogy az értékelés egyénre szóljon és motiváló legyen.
- A tanító különösen legyen megértő a nehezen író tanulókkal szemben. Érzékeltesse, hogy tisztában van azzal, hogy a feladat (az írástanulás) milyen nagy erőpróba számukra.
- A tanító a gyerekekkel 1. osztályban csak grafitceruzával írasson. A tollal történő írás gyakorlására 2. osztálytól kezdve kerülhet sor, a tanulók íráskészségétől függően, differenciáltan.

A kisbetűk írásának és kapcsolásának tanulása

A kisbetűk írásának tanulása az értelmi cselekvések szakaszonkénti elsajátításának tanulásmódszertére épül. Ennek megfelelően a tanulók minden szükséges támpontot megkapnak a betűalakítás és -kapcsolás sikeres végrehajtásához. A *Vázolólapokon* betűminta segíti a betű elemzését. A taneszközben megadtuk az alakítás kezdőpontját, valamint sorszámokkal ellátott nyilak segítségével a betűelemek összekapcsolásának sorrendjét. Egy négyzetrácsrendszer a betűelemarányok és a betűnagyság megtartásához nyújt külső segítséget.

A tanulás feltételei:

1. A tanulók a tanítandó betűket s a betűkből alkotott szavakat tudják elolvasni. Ebből következik, hogy habár a betűk írástanításának sorrendje megegyezik az olvasás tanításának sorrendjével, a két tanulási folyamat közül az olvasástanítás időben mindig megelőzi az írástanítást.
2. Képesek legyenek az adott betű elemeinek alakítására, illetve ezen elemek megnevezésére.

A tanítás kiegészíthető:

1. helyesejtés-tanulással (időtartam gyakorlása szavak olvasásával),
2. helyesírás-tanulással (magánhangzók időtartamának jelölése, időtartam-jelölési hibák javítása).

Hogyan tanítjuk?

A tanításhoz felhasználhatók a *Vázolólapok* 13–43. lapja és a *Betűtanulási modellek*.

A betűtanítás sorrendje: a, i, í, o, ó, m, t, v, s, e, p, u, ú, l, c, á, k, f, ö, ő, cs, é, b, n, z, ty, ü, ű, r, ny, g, sz, h, ly, d, gy, zs, j, dz, dzs, q, w, x, y.

A betűtanítás lépései:

1. Elolvastatjuk az olvasástanuláshoz használt betűmodellt, különös tekintettel a kézírással rögzített szóra és az abból kiemelt betűre.
2. A *Vázolólapokból* a táblára vagy egy fóliára másolt nagyméretű betű segítségével a *tanító* elemzi a betűt a betűelemek megnevezésével és a vonalvezetési sorrend megállapításával. Az elemzés során megmutatja a betű írásának kezdőpontját, a vonalvezetés irányát, és a betű végpontjának a helyét is.
3. A tanító bemutatja a hibátlan betűírást a táblán vagy a fólián lévő betű átírásával. Közben hangos beszéddel követi cselekvését. (Pl.: az í betű tanítása során így verbalizálja cselekvését: „Ceruzámat a kezdőpontra helyezem, ferde egyenes föl, horogvonal le, vonás fönről le.”)
4. A tanulók postairónnal többször átírják a négyzetrács mellett lévő betűt vagy betűket, közben hangosan mondják, amit csinálnak.
5. A nagyméretű négyzetrácssorban egyre kevesebb támpontot kapnak a gyerekek. Itt úgy végzik a vázolást, hogy közben a tanító ütemezéssel segíti munkájukat, a tanulók pedig hangos beszéddel kísérik írásukat. (Pl.: „Ferde egyenes föl, horogvonal le, vonás fönről le.”) Írás közben a tanító állandóan figyeli a tanulók munkáját a javítás és a megerősítés érdekében.

6. A normál méretű négyzetrácsosra vázolják a gyerekek a betűt. Cselekvésüket most is hangos beszéddel követik.
7. A tábla vonalrendszerében lévő, mintául szolgáló betűt elemezteti a tanító a betű nagysága szempontjából. Ezután bemutatja a hibátlan betűírást a betű átírásával.
8. A tanulók a vonalrendszerben lévő első betűt grafitceruzával átírják, s közben cselekvésüket verbálisan is követik.
9. A második betű leírása után a tanító felhívja a tanulók figyelmét a betűk közti távolságra is.
10. A vonalrendszerben úgy gyakorolják a tanulók a helyes betűalakítást, hogy a tanító ütemezéssel segíti őket, a tanulók pedig verbálisan követik cselekvésüket.
11. A tanulók saját teljesítményüket úgy minősítik, hogy az általuk legsikeresebbnek ítélt betűalakot megjelölik.
12. A tanulók az első sorban folyamatos és szaggatott vonallal megadott betűkapcsolatokat átírják, majd gyakorolják a sorban a helyes betűkapcsolást. Tevékenységüket a tanító ütemezéssel segíti.
13. Gyakorolják a betűk alakítását és kapcsolását a következő sorban (sorokban) megadott minták átírásával és másolásával.
14. A gyerekek saját teljesítményüket a szokásos módon minősítik.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- △ Vannak olyan gyerekek, akik a fenti tanítási mód követése ellenére sem tudják a betűket a kívánt norma szerint alakítani. Velük célszerű külön csoportban gyakoroltatni a betű leírásához szükséges betűelemek vázolását. Közben a többiek önállóan (a pedagógus ütemezése nélkül) gyakorolhatják a betűalakítást vagy a kapcsolást.
- △ Az is lehetséges, hogy néhány tanuló sokáig nem tud eligazodni a vonalrendszerben, illetve nem tudja tartani a négyzetrács megszűnésével a betű méreteit. Őket is külön csoportban érdemes fejleszteni, mégpedig úgy, hogy több támpontot kell számukra megadni a siker érdekében, mint a többieknek. (Pl.: az i betű vonalrendszerben történő íratásához: „Jelöljétek ponttal a kezdőpontot!” (Ellenőrzés!!) „Tegyetek egy pontot oda, ahol a ferde egyenest befejezitek!” (Ellenőrzés!!) „Tegyetek egy pontot oda, ahol a horogvonal érinti a széles vonalat!” (Ellenőrzés!!) „Tegyetek egy pontot oda, ahol a horogvonalat befejezitek!” (Ellenőrzés!!) „Tegyetek az írószereket a kezdőpontra, rajta! Ferde egyenes föl.” stb.)
- △ A tanulók egy részének a munkalapon megadott támpontok és a verbálisan is kísért vázolás elégséges a sikeres cselekvés *önálló* elvégzéséhez. Számukra ne lassítsuk a munkát ütemezéssel, hagyjuk őket önállóan dolgozni.

A tanulásirányítás normái

A betűelemeztetés ne legyen hosszan tartó beszélgetés vagy magyarázat.

A betűelemek nevét pontosan használja és használtassa a tanító.

Az alakítási és kapcsolási nehézségekkel küzdő tanulókat a tanító tapintatosan tájékoztassa alakítási és kapcsolási hibáikról.

A tanulócsoporthoz fejlettségétől tegye függővé a külső (általában történő) „vezérlés” részletezettségét.

Mit értünk másoláson?

A kézíráshoz kapcsolódó másolásnak két, egymástól jól megkülönböztethető fajtája ismeretes:

- írott szavak, mondatok, szövegek másolása;
- géppel rögzített (nyomtatott betűs) szavak, mondatok, szövegek másolása.

Az első esetben a másolás a vizuális úton felfogott jel vagy jelsor *újrakódolását* (ugyanabba a kézírásrendszerbe történő kódolását) jelenti, a második esetben a vizuális úton felfogott jel vagy jelsor *átkódolásáról* van szó. A másolás tehát olyan nyelvi tevékenység, amelynek folyamatában a másoló az írott, illetve nyomtatott betűket, szavakat vagy mondatokat megfejt, vagyis megfelelő fonémával, fonémasorral azonosítja. Ezután az önmaga számára látens (rejtett) artikulációval megjelenített fonémákat újrakódolja, illetve átkódolja.

A másolás tanítását első osztályban két részfolyamatra bonthatjuk:

1. a betűk másolásának tanítására;
2. a szavak (mondat) másolásának tanítására.

A betűk másolásának tanítása

A tanítás feltételei:

1. Az írni tanuló gyermek a lemásolandó betűt tudja megfelelő fonémával azonosítani (a betű nyomtatott és írott alakját is).
2. A fonémát tudja visszahallani.
3. Tudja a lemásolandó betűt alakítani.
4. Írásmozgását képes legyen öndiktálással vezérelni.
5. Tudja azonosítani a leírt betűt az eredetivel.

A tanítás kiegészíthető:

1. helyesejtés-tanulással, időtartam-gyakorlással,
2. helyesírás-tanulással (magánhangzók időtartamának jelölése; időtartam-jelölési hiba javítása).

Hogyan tanítjuk?

A tanítás két szakasza a következő:

1. megtanítjuk a betűmásolás technikáját;
2. gyakoroltatjuk a betűmásolást.

A tanítás lépései:

1. a) A tanító válasszon ki hosszú és rövid magánhangzókat, valamint rövid mássalhangzókat jelölő betűket, és írja fel azokat fóliára.

b) Olvastassa el a tanulókkal az első betűt helyes időtartammal.

öölje a tanulókkal, hogy a betűt úgy kell leírniuk, hogy többet nem nézhetnek a fóliára.

egyék a gyerekek az írószerűket a kezdőpontra, a tanító takarólappal takarja le a betűt, majd indítsa el a másolást.

asonlítsák össze a tanulók a lemásolt betűt az eredetivel írástechnikai és helyesírási szempontból.

többi betű másolása ugyanilyen sorrendben történjen.

tanító ellenőrizze a tanulók munkáját írástechnikai és helyesírási szempontból. Az írástechnikai ellenőrzést – a tanulók önellenőrzése mellett – a gyerekek írásproduktumának órán történő, gyakori, gyors megnézésével célszerű végezni.

2. A tanítás menete megegyezik az előző szakaszéval, de ennek a szakasznak az a célja, hogy a tanulók önirányítással tudjanak betűket másolni. Ezért az előző szakasz „lépéseit” célszerű összevonni. Ha a gyerekek képesek a betűmásolást a következő irányítás mellett elvégezni, akkor elkezdhetjük a szavak másolásának tanítását.

a) A tanító olvastassa el a fóliára írt vagy füzetbe előírt betűket néma olvasással.

b) Indítására a tanulók másolják le a betűket úgy, hogy csak egy-egy betű lemásolása után nézzenek fel, s ellenőrizzék a helyes betűalakítást.

c) A gyerekek minősítsék saját teljesítményüket a legjobban alakított betűk megjelölésével.

d) A tanító ellenőrizze, hogy a gyerekek valóban a leginkább normához igazodó betűt jelölték-e meg.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

△ Előfordulhat – különösen a tanítás második szakaszában –, hogy a tanulók felpillantanak a betűkre. A tanító győződjön meg arról, hogy a gyerekek miért néznek fel! Azért, mert nem tudják a hanghoz hozzárendelni a betűt, vagy azért, mert még nem alakult ki másolási szokásuk. Ha az első esetről van szó, akkor a tanító mutassa meg újra a betűt (nyomatottról való másolás esetén akár az írott alakot is), az utóbbi esetben viszont letakarással készítse a tanulókat a nagyobb erőfeszítésre.

△ Az írástanításnak ebben az időszakában is lesznek olyan gyerekek, akik „eltévednek” a vonalrendszerben. Nekik a tanító annyiszor mutassa meg a helyes vonalközt és a betűnagyságot, ahányszor csak szükséges.

△ Ha valamelyik gyerek betűalakítása nagyon eltér a normától (alig felismerhető betűt ír), vele külön foglalkozva betűelemeket írasson a tanító.

A tanulásirányítás normái

- A gyerekek írott és nyomtatott betűkről egyaránt másoljanak!!
- A tanító ne engedje, hogy a tanulók betűelemként másoljanak.
- A füzetbe egy-két sort másoltasson.
- Betűmásolást csak addig végeztessen, amíg a tanulók nem képesek a betűk normához igazodó, folyamatos vonalvezetéssel történő másolására.

A szavak másolásának tanulása

A tanítás feltételei:

1. Az írni tanuló gyerek a lemásolandó szót tudja a megfelelő fonémasorral azonosítani.
2. Képes legyen a fonémasort látens artikulációval a helyes írásképnek megfelelően ejteni.
3. A fonémasort tudja visszahallani.
4. Tudja felidézni a lemásoláshoz szükséges betűsort.
5. Tudja a betűsort alkotó betűket másolni.
6. Írásmozgását képes legyen öndiktálással vezérelni.
7. Tudja azonosítani a leírt betűsort az eredetivel.

A tanítás kiegészíthető:

1. helyesejtés-tanulással (időtartam-gyakorlás),
2. helyesírás-tanulással (magán- és mássalhangzók időtartamának jelölése: a j hang jelölése).

Hogyan tanítjuk?

A tanítást három szakaszban végezhetjük:

1. megtanítjuk a szavak másolásának technikáját;
2. gyakoroltatjuk a szómásolást;
3. három perces másolással tempófejlesztési gyakorlatokat végeztetünk.

A másoláshoz szavakat a *Feladatgyűjtemény 1. osztály* című tanítói segédlet *Írás, helyesírás* című fejezetéből és az *Írásmunkafüzet Helyesírási szójegyzékéből* válogathatunk.

A tanítás lépései:

1. a) A tanító írjon fel egy szóhalmazt a fóliára.

b) Olvastassa el a gyerekekkel a szavakat helyesejtéssel.

~~~~~)

lvastassa el az első szót helyesejtéssel.

~~~~~)

gyerekek számolják meg és nevezzék meg a leírandó szó betűit.

~~~~~)

jra olvassák el a szót, majd tegyék írószerüket a kezdőpontra.

tanító egy lappal takarja le a szót, majd indítására a tanulók másolják le azt.

asonlítsák össze a tanulók a leírt szót az eredetivel írástechnikai és helyesírási szempontból egyaránt. Az írástechnikai szempontokból történő összehasonlítást a tanító a következő módon irányíthatja: *a)* Nem maradt ki betű? *b)* Nem cseréltetek fel betűket? *c)* Valamelyik betű helyett nem írtatok más betűt? *d)* A betűk alakja megfelelő?

többi szó leírásának menete megegyezik az eddig leírtakkal.

gyerekek minősítsék saját munkájukat úgy, hogy jelöljék meg azt a szót, amelyiknek a lemásolása szerintük a legjobban sikerült.

tanító ellenőrizze, hogy a tanulók valóban a leginkább normához igazodó betűt jelölték-e meg.

2. Felhasználható taneszköz a *Feladatgyűjtemény 1. osztály Írás, helyesírás* című fejezete és az *Írás munkafüzet*. Akár fóliáról füzetbe, akár feladatlapból feladatlapba másoltat a tanító, a másoltatást a következő módon végeztetheti:

- a)* Olvassák el a gyerekek némán a szavakat.
- b)* Olvassák el némán az első szót.
- c)* Másolják le az első szót. (Ha fóliáról másolnak, takarja le a tanító a szót.)
- d)* Hasonlítsák össze a leírt szót az eredetivel.
- e)* A többi szó lemásoltatásának menetére az eddig leírtak érvényesek (*a)–d)*).
- f)* A gyerekek minősítsék saját munkájukat.
- g)* A tanító ellenőrizze a gyerekek teljesítményét úgy, hogy gyorsan tekintse meg a füzetüket.

Ha a gyerekek másolási szokása már kialakult, akkor a gyakorlást a következő módon is végeztetheti a tanító:

- a)* Olvassák el a gyerekek némán a szavakat.
- b)* Másolják le azokat.
- c)* Ellenőrizték munkájukat írástechnikai és helyesírási szempontból.
- d)* A gyerekek füzetének gyors megnézésével a tanító is ellenőrizze teljesítményüket.

3. A tempó az írásgyorsaság mutatója. A tempót a betűszám: idő hányadossal célszerű mérni. Az írástempó fejlesztését elősegítő gyakorlatokat első osztályban is végeztethetünk. Ennek két *feltétele* van:

- csak azokkal a tanulókkal szabad végeztetni, akik az írásmozgás terén megfelelő fejlettséggel rendelkeznek, azaz akiknél a tempófejlesztés nem okoz írástechnikai „visszaesést”;
- a második feltétel a gyakorlás idejére vonatkozik: csak az összes betű alakításának és kapcsolásának megismerése után kezdjük el maximum 2–3 percig. Ennél rövidebb ideig nem érdemes végeztetni, mert a tanulók által leírt betűszám túl kevés, a hosszabb ideig tartó másolás viszont megterhelő számukra.

A tempófejlesztés módja a következő:

- a) Először is a gyerekekkel meg kell értetni, hogy a másolás gyorsasága (tempója) fokozható. Vagyis azonos idő alatt mindig több betűt lehet lemásolni.
- b) A feladatgyűjtemény *Írás, helyesírás* című fejezetéből vagy az *Írásmunkafüzet Helyesírási szójegyzékéből* a fóliára írt szavakat a tanító olvastassa el némán a tanulókkal.
- c) Közölje a gyerekekkel, hogy mennyi ideig másolhatnak (kezdetben 3, majd 2 percre).
- d) Az írószer kézbevétele után indítsa el a másolást, egyidejűleg a stopperórát is.
- e) Az idő lejártá után a gyerekek számolják meg a leírt betűket. A margón kívül számjeggyel jelölik a leírt betűk mennyiségét. (Ha a másolási idő lejártakor egy szó csak részben írtak le, akkor is fejezzék be az írást.)
Egy betűnek számítanak a magánhangzók betűi, valamint a mássalhangzókat jelölő egyjegyű betűk. Két betűnek számítanak a hosszú mássalhangzókat jelölő, kettőzött egyjegyű, illetve a kétjegyű betűk. Három betűnek számítanak a hosszú mássalhangzókat jelölő, kettőzött kétjegyű, illetve a háromjegyű betűk.
- f) Ellenőrizték a gyerekek a munkájukat írástechnikai és helyesírási szempontból.
- g) Hasonlítsák össze az írásuk tempóját mutató betűszámot az előző órákon lemásolt betűk számával.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- △ A másolás tanítása során – különösen a kezdeti időszakban – lesznek olyan gyerekek, akik nem mindig tudják felidézni a fonémához a betűalakot. A tanító segítse a felidézést úgy, hogy sorolja fel a betűelemeket a betűalakítás sorrendjében. Ha ez nem segít, akkor mutassa meg a betűalakot, szükség esetén az alakítás módját is!
- △ Számolnunk kell a diszgráfias tanulókkal, akik az írott szimbólumokat nehezen tudják reprodukálni. A diszgráfia legjellemzőbb tünetei: a *betűcsere* (pl.: d helyett b); a *betűtévesztés* (pl.: t helyett l); a *betűkihagyás* (pl.: mackó-macó); a *sorrendcsere* (pl.: az-za). Ha a tanító ilyen típusú hibákat rendszeresen tapasztal egy-egy tanulónál, akkor velük a szómásolás helyett ismét csak betűmásolást végeztesen. Ha ebben a szakaszban jó teljesítményt nyújtanak a gyerekek, akkor két betűből álló szavak másoltásával próbálkozzon úgy, hogy először magánhangzót, majd mássalhangzót jelölő betű álljon az első helyen. Három-, négybetűs szavakat csak jó teljesítmény után másoltasson.

A tanulásirányítás normái

- A tanító minden produktumot írástechnikai (betűalakítás, betűkapcsolás, betűkihagyás, betűtévesztés, betűcsere) és helyesírási szempontból javítson, illetve javíttasson. Hosszan tartó, közös értékeléseket ne végezzen.
- Ne engedje a gyerekeket betűnként másolni.
- A másolási tempó fokozása ne menjen az írástechnika és a helyesírás rovására.
- A diszgráfias tanulók iránt különösen nagy megértést, tapintatot tanúsítson.

Mi a diktálás utáni írás?

A diktálás utáni írás olyan nyelvi tevékenység, amelynek folyamatában az írni tanuló gyerek az auditív úton (hallás alapján) felfogott fonémát (hangot), szót vagy mondatot grafematikus jelsorba kódolja át.

A tanítás két részfolyamattal írható le:

1. betűk íratása diktálással;
2. szavak íratása diktálással.

Betűk íratása diktálással

A tanítás feltételei:

1. A gyerekek ismerjék fel a más által artikulált fonémát.
2. Képesek legyenek a felismert fonémát látens artikulációval megjeleníteni.
3. Tudják felidézni a szükséges grafémát.
4. Tudják a felidézett betűt alakítani.
5. Tudják írásmozgásukat öndiktálással vezérelni.
6. A leírt betűt képesek legyenek újra elolvasni.

A tanítás kiegészíthető:

1. helyesejtés-tanulással (beszédhallás-fejlesztés),
2. helyesírás-tanulással (magánhangzók időtartamának jelölése).

Hogyan tanítjuk?

A tanítás lépései:

1. Ejtse ki a tanító az összes leírandó betű hangját helyesejtéssel.
2. Vegyék a gyerekek kézbe az írószerűket. A tanító ejtse ki az első hangot, a tanulók írják le a betűt.
3. Az első betű leírása után a tanító a javítás érdekében ismét ejtse ki a hangot.
4. A többi betű leírása ugyanezen lépésekkel történjék (2., 3. pont).
5. A javítás érdekében a tanító ismét ejtse ki a hangokat.
6. Célszerű a tanulók által leírt betűket fóliára (táblára) felírni, hogy a gyerekek önellenőrzéssel összehasonlíthassák a helyes megoldást a füzetükben lévő betűkkel.
7. A tanító javítsa ki a gyerekek munkáit írástechnikai és helyesírási szempontból egyaránt.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

Δ A betűdiktálás időszakában előfordulhat, hogy néhány gyerek nem tudja a hanghoz felidézni a betűt. Nekik kétféle segítséget is nyújthat a tanító. A leírandó betűket betűelemként diktálhatja. Ha a betűket így sem sikerül a tanulóknak leírni, akkor egyelőre csak betűelemeket diktáljon.

△ Azoknak a tanulóknak, akik diktálás után le tudják írni a betűket, célszerű szavakat diktálni.

Szavak íratása diktálással

A tanítás feltételei:

1. A gyerekek ismerjék fel a diktált szavakat alkotó fonémákat.
2. Legyenek képesek a felismert fonémasort látens artikulációval megjeleníteni.
3. Tudják felidézni a szükséges grafémasort.
4. Tudják a felidézett betűket alakítani és egymáshoz kapcsolni.
5. Tudják írásmozgásukat öndiktálással vezérelni.
6. A leírt szavakat tudják újra elolvasni.

A tanítás kiegészíthető:

1. helyesejtés-tanulással (beszédhallás-fejlesztés),
2. helyesírás-tanulással (magán- és mássalhangzók időtartamának jelölése, a j hang jelölése, összeolvadás és hasonulás jelölése, elválasztás gyakorlása).

Hogyan tanítjuk?

A tanításhoz felhasználható taneszköz a *Feladatgyűjtemény 1. osztály Írás, helyesírás* című fejezete és az *Írásmunkafüzet Helyesírási szójegyzéke*.

A tanítás menete megegyezik a betűk diktálás utáni íratásának menetével.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

△ A másolásnál ismertetett diszgráfia különösen szembetűnő a diktálás utáni írás esetében. A tanító a kétbetűs szavak diktálását a másolásnál leírt módon végezze. Ha a tanulók itt már jó teljesítményt nyújtanak, akkor térjen át a hárombetűs szavak diktálására úgy, hogy a kétbetűs szavakat egy újabb betű „hozzátoldásával” egészítse ki szóvá (pl.: üt-ütő). A megfelelő tevékenység szervezése mellett külön figyelmet kell fordítani a diszgráfias tanulókkal szembeni nevelői stílusára. Az erőszakos vagy közömbös stílus nem célravezető. Helyette mozgósítsa a tanító az empátiás (beleélő) képességét, s minden apró teljesítményért jutalmazzon, dicsérjen! Ne lepődjön meg, ha néhány (nem diszlexiás) tanuló az önkorrekciónál során sem veszi észre írástechnikai hibáját (pl.: betűkihagyás). Ennek az lehet az oka, hogy a szót „jó egésznek” látja. Célszerű velük a hibás szót betűkre bontani, s a betűkhöz külön-külön hozzárendelni a hangokat.

A tanulásirányítás normái

- Csak helyesejtéssel diktáljunk!!
- Lehetőleg minden írástechnikai feladat egyben helyesírási feladat is legyen!
- A tanulók produktumát írástechnikai és helyesírási szempontból is javítsuk és értékeljük, de ez ne jelentsen kollektív értékelést!

Mi az akaratlagos írás?

Az „akaratlagos írás” terminussal kívánjuk elkülöníteni a másolást és a diktálás utáni írást az ezektől eltérő írástípusoktól. A kisiskolások akaratlagos írásán *a) felidézett* szó, mondat, szöveg vagy *b) a* belső beszéd szintjén már nyelvi formába kódolt gondolat, írás a grammatikai szabály(ok) alapján létrehozott szó, mondat grafematikus jelsorba történő átkódolását értjük. *c)* Továbbá akaratlagos írás például az is, amikor nyelvtani (vagy egyéb metanyelvi) feladat megoldása során a tanulók, miután elvégezték a szükséges átalakítást, leírják az adott nyelvi egységeket.

Az akaratlagos írásra jellemző, hogy a grafematikus tevékenységet mindig megelőzi a leírandó szó, mondat vagy szöveg rejtett artikulációval történő megjelenítése. Következésképp az akaratlagos írás felfogható olyan diktálásnak is, amikor a diktáló, a felidéző, a szövegalkotó maga az írást végző egyén.

A tanítás feltételei:

1. Tudjanak a gyerekek másolni és diktálás után írni.
2. A leírandó gondolatot tudják a gyerekek artikulált fonémasorba rendezni.
3. Fonémasorhoz tudjanak grafematikus jelsort felidézni.
4. Képesek legyenek a betű alakítására és kapcsolására.
5. Írásmozgásukat képesek legyenek öndiktálással vezérelni.
6. Végül a leírt betűsört újra el kell tudniuk olvasni az önkorrekciónak érdekében.
7. Az akaratlagos írás tanítása *összekapcsolható* a helyesírás-tanulással és a fogalmazástanulással.

Hogyan tanítjuk?

Felhasználható taneszköz az *Írás munkafüzet*.

A tanítás lépései:

1. A tanulók kimondják (felidézik) a tárgyak, cselekvések, mennyiségek nevét. A tanító a nevet alkotó hangsort hangokra bontja szét. (Pl.: „Hány hang? Rajzolj annyi karikát!”) Az akaratlagos írást segítik a beszédhallást fejlesztő feladatok is. (Pl.: „Hol hallod a v betűnek megfelelő hangot? Sötétítsd be azt a karikát!”)
2. Az előzőekben felsorolt feltételek teljesülése és az előkészítő fok sikeres végrehajtása után végeztethetünk valóságos akaratlagos írást (képen ábrázolt tárgyak, élőlények stb. nevének leírását).

Az előző két feladattípust a következő módon célszerű irányítani:

1. Mondja el a pedagógus az utasítást. Pl.: Írjátok le a képek nevét!!
2. A feladat megértése után ejtsék ki a gyerekek a képen ábrázolt tárgy, élőlény, jelenség stb. nevét (kezdetben hangosan, később látens artikulációval).
3. Ejtsék ki és számolják meg a tanulók a hangokat külön-külön, majd határozzák meg a keresett hang helyét a sorban.
4. Írják le a tanulók a szavakat.
5. Ellenőrizzék a helyes megoldást a tanító irányításával.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

Δ Minden osztályban előfordulhat, hogy néhány gyerek a munkafüzetben azért nem tud szavakat akaratlagosan írni, mert magát a feladatot sem értette meg. Velük külön csoportban kell foglalkozni.

A felzárkóztatást kétféle módon, párhuzamosan lehet végezni:

1. A munkafüzetben lévő, úgynevezett didaktikus szövegek megértését a tanító úgy gyakoroltassa, hogy az utasításokat bontsa minél kisebb lépésekre.
2. Adjon mintát a feladat megoldásához.

Δ Ha a gyerekek már önmaguk képesek a feladatokat elolvasni, megérteni és megoldani, akkor önállóan végezzék el azokat.

Az írott nagybetűk és az írásjelek tanítása

Az írott nagybetűk és az írásjelek tanítását a tanterv öt tevékenységgel írja elő:

1. a nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása;
2. az írásjelek alakításának tanulása;
3. a nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása másolással;
4. a nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása diktálás után;
5. a nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása akaratlagos írással.

A nagybetűk írásának és kapcsolásának tanulása

A tanítás feltétele, hogy a gyerekek az egyes hangokhoz tudják hozzárendelni az írott betű nagy alakját is, illetve az írott betű nagy alakját tudják elolvasni.

Az írott nagybetűk írástanítása *kiegészíthető* helyesírás-tanulással. (Pl.: a lakóhely helyesírása.)

Hogyan tanítjuk?

A tanításhoz felhasználhatók a *Vázolólapok* 44–55. lapja.

A betűtanítás sorrendje: V, U, Ú, Ü, Ű, A, Á, O, Ó, Ö, Ő, C, Cs, G, Gy, Z, Zs, S, Sz, P, R, B, T, Ty, F, M, N, Ny, E, É, I, Í, K, J, H, D, Dzs, L, Ly, W, X, Y, Q.

A tanítás menete:

1. A betűelemek megnevezésével elemezzék a gyerekek a betűalakot.
2. A folyamatos vonallal megadott betűket írják át a tanulók a pedagógus által történő vezérlés alapján nagy alakban.
3. A betűnagyság meghatározása után a vázolólappal feladatát a tanulók önállóan oldják meg hangos verbalizálás nélkül.

4. A gyerekek a leírt betű vagy betűsor újraolvasása után minősítsék saját munkájukat (jelöljék a legjobb alakítású betűt, illetve betűsort).

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- Δ Előfordulhat, hogy a gyerekek egy része nem képes önállóan megoldani a *Vázolólapok* feladatait. Velük a tanító külön csoportban, külső (általa történő) vezérléssel, kis lépésekben végeztesse el a feladatokat!
- Δ Olyan tanulók is lesznek, akik tanítói irányítás nélkül megtanulták a nagybetűk alakítását, velük elég a vázolólappal első négy sorát elvégeztetni.

Az írásjelek alakításának tanulása

Írásjeleken didaktikai szempontból a központosási jeleket értjük. A központosási jelek (továbbiakban írásjelek) a szövegeknek és a mondatoknak a strukturálását szolgálják. Következésképpen a tanításukat *ki kell egészíteni* a helyesírás tanításával. A következő írásjeleket kell a pedagógusnak megtanítania: . ? ! : ; – ,,).

Hogyan tanítjuk?

Az írásjelek tanítása a normához igazodó alak megtanítását jelenti (tekintettel a nagyságokra és az arányokra).

A tanítást két szakaszban végezzük:

1. megtanítjuk az írásjelek alakítását;
2. gyakoroltatjuk az írásjelek alakítási módját.

A tanítás szakaszai:

1. a) A pedagógus a táblán mutassa be az adott írásjel pontos alakítását.

b) Elemeztesse a tanulókkal az írásjelet nagysága és a vonalrendszerben elfoglalt helye szempontjából.

~~~~~) ívja fel a tanulók figyelmét a hibázási lehetőségekre.

~~~~~) gyerekek másolják le néhányszor az írásjelet, közben a pedagógus figyelje meg a tipikus alakítási hibákat.

~~~~~) tipikus hibák „összegyűjtése” után végezzen a tanító ismét rövid elemzést.

~~~~~) gyerekek írják le néhányszor az írásjelet a füzetükbe.

2. A gyakoroltatás más helyesírási problémát is tartalmazó feladatok elvégzésével történjen (pl.: időtartam, hangkapcsolat, stb.).

A nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása másolással

A másolást mint technikát a gyerekek már megtanulták az írott kisbetűk tanulásának időszakában. Ezért a másolást a nagybetűk tanulása során nem érdemes szakaszolni. A másolás – akár betűmásolás, akár szómásolás – irányításának menete megegyezik az ott leírt menettel. Külön kell szólni viszont a mondatmásolásról és a szövegmásolásról.

Felhasználható taneszköz az *Írás munkafüzet* és a feladatgyűjtemény *Írás, helyesírás* című fejezete.

A mondatmásoltatás javasolt menete:

1. Olvassák el a gyerekek némán a mondatot.
25873976. Olvassák el némán az első szót.
25873977. Másolják le az első szót (ha fóliáról másolnak, és a pedagógus szükségesnek tartja, takarja le az első szót).
25873978. Hasonlítsák össze a leírt szót az eredetivel.
25873979. A többi szó másoltatásának menete megegyezik a 2–4. pontban leírtakkal.
25873980. Hasonlítsák össze a gyerekek a lemásolt mondatot az eredetivel írástechnikai és helyesírási szempontból egyaránt.
25873981. A tanító ellenőrizze teljesítményüket úgy, hogy másolás közben már kezdje el a füzetek megtekintését.

A szövegmásolás irányításának menete annyiban tér el a mondatmásolás menetétől, hogy a gyerekek a másolás előtt elolvassák az egész szöveget, s lehetőséget kapnak másolás után az egész szöveg javítására.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- Δ Minden osztályban akad olyan tanuló, aki a szövegmásolást nem tudja megoldani. Velük arra törekedjen a pedagógus, hogy minél pontosabban végezzék el a szó- és mondatmásolást.
- Δ A szöveget jól másoló tanulókkal viszont tempófejlesztő gyakorlatokat is végeztesen.

A tanulásirányítás normái

- A tanító minden írásproduktumot javítson írástechnikai és helyesírási szempontból egyaránt.
- A másolási tempó fokozása ne menjen az írástechnika és a helyesírás rovására.

A nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása diktálással

Szavak (tulajdonnevek) diktálás utáni íratása úgy történik, ahogy azt a kisbetűkkel foglalkozó fejezetben leírtuk (nagybetűket nem érdemes diktálás után íratni).

Mondatok diktálás utáni íratásának menete:

1. Olvassa fel a pedagógus a leírandó mondatot. (Mondatokat a feladatgyűjtemény *Írás, helyesírás* című fejezetéből válogathat.) A tanulók számolják meg, hány szóból áll a mondat.
2. Diktálja le az első szót a pedagógus.
3. A gyerekek írják le az első szót.
4. A pedagógus ismét ejtse ki a leírt szót annak érdekében, hogy a gyerekek javíthassák az esetleges hibákat.
5. A mondat többi szavának diktálása a 3–4. pont szerint.
6. A pedagógus lassú tempóban, a szavak között rövid szünetet tartva ejtse ki ismét a mondatot. A gyerekek közben ellenőrizték munkájukat.
7. Ha a pedagógus előzetesen táblára vagy fóliára írta a mondatot, az újabb javítási lehetőség érdekében mutassa meg a gyerekeknek.
8. Javítsa és értékelje a gyerekek teljesítményét írástechnikai és helyesírási szempontból.

Mivel a mondatok diktálás utáni írása végső soron szavak diktálás utáni írása (a különbség elsősorban helyesírás szempontú), hasonló *tanulótípusokkal* találkozhatunk, mint a kisbetű írásának és kapcsolásának diktálás utáni gyakorlása során. Következésképp a *tanulásirányítás normái* is hasonlóak lesznek.

A nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása akaratlagos írással

Felhasználható taneszköz az *Írás munkafüzet*.

E feladattípusnak az irányítása azért nehéz, mert a gyerekek által kitalált mondat elvileg gyerekenként más és más. A pedagógus nem tud minden tanuló tevékenységébe a folyamat minden pontján beavatkozni. De két fontos segítséget nyújthat:

1. meghallgathatja, javíthatja vagy javíttathatja a szóban elhangzó mondatokat,
2. javíthatja vagy javíttathatja a leírt mondatokat.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

△ Ha azt tapasztaljuk, hogy a gyerekek egy része nem tud akaratlagosan mondatot (esetleg szöveget) írni, velük „lépjünk vissza” a szavak akaratlagos írásának időszakára!! Az sem baj, ha a mondatok akaratlagos íratását velük csak második osztályban kezdjük el.

Mi a helyesírás?

A helyesírás azoknak a normáknak (a megszokott hazai szóhasználati szabályoknak) az összessége, amelyekhez valamely nyelv szavainak, szókapcsolatainak, mondatainak leírása közben igazodnia kell a gyerekeknek és a felnőtteknek egyaránt. (Lásd *A magyar helyesírás szabályai II.*, a változásokat tartalmazó kiadását. Akadémia Kiadó, 1984.)

A mindennapi gyakorlat szempontjából nézve: az, aki tud helyesen írni – a helyesírás problémától függően –, kétféle módon alkalmazkodik a szabályhoz (normához). Vannak olyan helyesírási normák, amelyeket nem kell felidéznie írás közben, ugyanis a gyakorlás eredményeként *automatikus*an helyesen írja a kérdéses nyelvi egységet. Vannak azonban olyan helyesírási problémák is, amelyek megoldásához fel kell idéznie a problémára

vonatkozó helyesírási normát. Tehát *tudatosan* kell helyesen írnia. Ilyen például az összetett mondatok tagolása.

Közismert, hogy a magyar helyesírási szabályok négy alapelve épülnek: a kiejtésre, a szóelemzésre, a hagyományra és az egyszerűsítésre.

1. A kiejtés szerinti írás elve megköveteli, hogy amennyire lehetséges, pontosan tükrözze az íráskép a szavak hangalakját (pl.: illedelmesen).
2. A szóelemző írás elve szerint pontosan feltüntetjük a toldalékos, az összetett, valamint a toldalékos összetett szavak alkotóelemeit (tudják, háztető, nyersvasból).
3. A hagyomány elvének érvényesülése azt jelenti, hogy a helyesírásunk bizonyos esetekben ragaszkodik a régebbi korok írásmódjához (pl.: Chászár, gólya).
4. Helyesírásunk néhány esetben ésszerű egyszerűsítést alkalmaz; így a többjegyű betűk kettőzésekor és három azonos mássalhangzót jelölő betű találkozásokor.

Mit jelent a helyesírás-tanulás megalapozása az első osztályban?

A helyesírás-tanulás megalapozása az első osztályban három teendőt jelent.

1. Mindenekelőtt a helyesírási szabálytanulás megkezdését. Ez nem azt jelenti, hogy a gyerekeknek be kell vésniük a szabályokat, és fel kell mondaniuk azokat, hanem azt, hogy gyakorlaskor elkezdjük náluk a helyesírási automatizmusok, készségek fejlesztését.
2. A készségfejlesztéssel egy időben kezdjük el a helyesírással szembeni felelős attitűd (beállítódás) kialakítását is. Ezen azt értjük, hogy a gyerekeknek tudniuk kell, hogy a leírt szövegekben szükségképpen előfordulhatnak helyesírási hibák, de azokat utólag mindig ki kell javítaniuk.
3. Mivel az utóbbi követelmény nemcsak attitűd kérdése, ezért első osztályban el kell kezdeni a tanulók önkorrekciónak képességeinek a kialakítását is.

Az írástechnika és a helyesírás tanítása párhuzamosan történik. Az írni tanuló gyerekeknek tehát az írástechnika tanulása mellett, azzal egy időben kell tanulnia a helyesírást is. Ebből az következik, hogy az írástechnika gyakorlására kiválasztott szónak, szószerkezetnek, mondatnak vagy szövegnek egyben helyesírási problémát is tartalmaznia kell. *A felhasználható taneszközök tehát megegyeznek az írás tanításához használatos taneszközökkel.*

A helyesírás tanítása szavak másoltatásával és diktálás utáni íratásával

E feladat kapcsán a tanterv a következő tevékenységek megtanítását írja elő:

1. a magán- és mássalhangzók időtartamának jelölése;
2. a j hang kétféle jelölése;
3. összeolvadás és hasonulás jelölése.

A magán- és mássalhangzók időtartamának jelölése

A pedagógus a következő taneszközöket használhatja a tanítás során: a *Feladatgyűjtemény 1. osztály Írás, helyesírás* című fejezete, *Írásmunkafüzet*, *Olvasástanulás II.* (transzparencsorozat a helyesejtés tanulásához).

A helyesírás tanítása másoltatással:

A tanítás feltételei megegyeznek *A szavak másolásának tanulása* című fejezetben leírt tanulási feltételekkel. A tanítás *kiegészíthető*:

1. időtartam-gyakorlattal;
2. az olvasástanulással.

Hogyan tanítjuk?

A tanítást két szakaszban végezzük:

1. az időtartam jelölésének megtanítása;
2. gyakoroltatás.

A tanítás szakaszai:

1. Az időtartam jelölésének megtanítását akkor végezzük el, amikor a szavak másolásának technikáját tanítjuk.

- a) A tanító ejtse ki helyesejtéssel a lemásolandó szót (pl.: tű, üt).
- b) Ejtsék ki a szavakat a gyerekek is.
- c) Az adott szóban keressenek a gyerekek hallás alapján hosszú (illetve rövid) magánhangzót.
- d) A tanító kerestesse meg a tanulókkal a hosszú (illetve rövid) magánhangzót jelölő betűt.
- e) Hívja fel a gyerekek figyelmét arra, hogy a hosszú magánhangzót vonással (a rövidet ponttal, illetve mellékjel nélkül, tehát „semmivel” se) jelöljük.
- f) A tanító olvastassa el ismét helyesejtéssel a szavakat, majd a gyerekek másolják le azokat.
- g) A tanító ejtse ki helyesejtéssel a szavakat (pl.: itt, út).
- h) Ejtsék ki a szavakat a gyerekek is.
- i) Az adott szóban keressenek a gyerekek hallás alapján hosszú (illetve rövid) mássalhangzót.
- j) A tanító kerestesse meg a tanulókkal a hosszú (illetve rövid) mássalhangzót jelölő betűket.
- k) Hívja fel a gyerekek figyelmét arra, hogy a hosszú mássalhangzót kettőzött betűvel (a rövidet egy betűvel) jelöljük.
- l) A tanító olvassa el ismét helyesejtéssel a szavakat, majd a gyerekek másolják le azokat.

2. A továbbiakban minden másolás – az írástechnika gyakorlásán túl – az időtartam jelölésének gyakorlását is szolgálja. Mivel a másolás gyakoroltatásának a menetét már leírtuk *A szavak másolásának tanulása* című fejezetben, most ahhoz adunk segítséget, hogy a tanító a leírt szavakat helyesírási szempontból milyen kérdések segítségével ellenőriztetheti a tanulókkal.

- a) Olvassátok el az első szót helyesejtéssel!
- b) Van-e a szóban hosszú hang?
- c) Nézzétek meg, hogy az eredeti szóban hogyan jelöltük a hosszú hangot!

d) Ti jelöltétek-e a hosszú hangot? Ha nem, javítsátok ki!

A diktálás utáni íratás:

A magán- és mássalhangzók időtartamának jelölése a kiejtés szerinti írás elvére épül. Ezt az elvet a diktálás és a leírt szavak javíttatása során a tanítónak következetesen érvényesítenie kell. Mégpedig úgy, hogy a diktálás utáni íratást *ki kell egészítenie* a helyesejtés tanulásával, azaz a tanuló beszédhallásának a fejlesztésével. Mivel írás és javítás közben a gyerekeknek szükségképpen többször is el kell olvasniuk a diktált szót, ezért a helyesírás-tanulás *kiegészíthető* még az olvasás gyakoroltatásával is.

A diktálás a helyesírás-tanulás szempontjából három lépésre bontható.

1. *A szavak hallás alapján történő felfogása.* A pedagógusnak ekkor arra kell törekednie, hogy a gyerekek a diktált szót helyes időtartammal ejtve hallják.
2. *A szavak leírása.* Első osztályban a gyerekek beszédhallása még nem fejlett annyira, hogy a hosszú és rövid hangokat egyértelműen meg tudják különböztetni. Ezért az írás során a tanító adjon lehetőséget a tanulónak kérdezésre. A gyerekeknek ugyanis írás közben kell eldönteniük, hogy az adott szót le tudják-e írni helyesen, vagy segítségre van szükségük. Ha nem tudják, hogy az adott hangot hogyan kell jelölni írásban, akkor kérdezhessenek a tanítójuktól. Úgy véljük, hogy ez a „problémázgató” attitűd lesz majd az alapja az igényes helyesírásnak. (Az persze már más kérdés, hogy a tanulók kérdéseire, problémáira a későbbiek során *A magyar helyesírás szabályai*, illetve a *Helyesírási tanácsadó szótár* válaszolhat.) Felhívjuk azonban arra is a figyelmet, hogy az írás folyamatát állandó kérdéssel nem zavarhatják a tanulók. Ezért időről időre iktasson be a pedagógus olyan gyakorlási formákat is, amikor a gyerekek nem kérdezhetnek, csak önmagukra számíthatnak.
3. *A leírt szavak ellenőrzése.* A tanító a következő módon irányíthatja az ellenőrzést:
 - a) Olvassátok el a szavakat helyesejtéssel! Figyeljétek meg, hogy van-e a szóban hosszú hang!
 - b) Helyesen jelöltétek-e a hosszú hangok időtartamát?
 - c) Van-e olyan szó, amely írásában bizonytalanok vagytok?

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

△ Néhány gyerek nem képes önállóan kijavítani az időtartam-jelölési hibákat, mivel az adott szót nem tudja helyesen ejteni. Ilyenkor a tanító a gyerekekkel egyenként próbálja meg elvégeztetni a javítást. Így:

1. Én kiejtem a szót helyesen. Te mondd utánam!
2. Most úgy ejtem ki, ahogy te leírtad.
3. Te is ejtsd ki helyesen! Hasonlítsd össze az írásával!

Ha a gyerekek ezután sem veszi észre a hibát, akkor mutassa azt meg a tanító, majd segítse a tanulót a hiba kijavításában.

△ Azokkal a gyerekekkel viszont, akinek a beszédhallása fejlett, s olvasási fejlettségük megengedi, esetenként ajánlatos külön csoportban íratni diktálás után. Ilyenkor célszerű a *Helyesírási szójegyzékből* diktálni, s a gyerekek keressék meg az adott szót a szójegyzékben.

A tanulásirányítás normái

- A tanulás kezdetén egy adott szóhalmaz diktálására csak akkor kerüljön sor, ha a szóhalmazt a gyerekek előzőleg már másolták!!
- A diktálást csak helyesejtéssel szabad végezni.
- Mind a másoltatást, mind a diktálás utáni íratást mindig kövesse a gyerekek részéről a javítás.

A j hang kétféle jelölése

A j mássalhangzó jelölésére két betűt használunk: a j-t és az ly-t. Ez utóbbinak a megtartása engedmény a hagyományos írásmód javára. A j hang jelölési módjainak változása sok nehézséget okozhat, mert sem a kiejtéshez, sem pedig a nyelvtani szabályokhoz nem köthetjük.

Hogyan tanítjuk?

A tanításhoz a következő taneszközök állnak a pedagógus rendelkezésére: *Tábla a j hang kétféle jelölésére, Írásmunkafüzet*, a feladatgyűjtemény *Írás, helyesírás* című fejezete. *A tanítást két szakaszban végezzük.*

1. Az első szakaszban megtanítjuk, hogy a j hangot milyen betűkkel jelölhetjük.
2. A második szakaszban másoltatással és diktálás utáni íratással gyakoroltatjuk a j hang kétféle jelölését.

A tanítás szakaszai:

1. a) A gyerekek olvassák el a demonstrációs táblán lévő szavakat.

b) Keressenek hallás alapján a szavakban j hangot.

////////////////////////////////////

özlje a tanító a gyerekekkel: a táblán lévő csoportosításnak az az alapja, hogy vannak szavak, amelyekben a j hangot j betűvel, s vannak olyanok, amelyekben a j hangot ly betűvel jelöljük.

////////////////////////////////////)

ásoljanak a gyerekek a demonstrációs tábláról néhány j-t és ly-t tartalmazó szót.

2. a) Másoljanak a munkafüzet felhasználásával vagy tábláról (fóliáról) j-t, illetve ly-t tartalmazó szavakat.
- b) A másoláshoz felhasznált szavak helyesírását diktálás után is gyakorolják.

A diktálás utáni írás négy lépése a következő:

1. A szavak hallás alapján történő felfogása.

Mivel a gyerekek önmaguktól nem tudhatják, hogy a j hangot a diktált szavakban milyen betűvel kell jelölni, ezért csak azokat a szavakat diktáljuk, amelyeknek az írásképevel a gyerekek már előzetesen találkoztak. Természetesen a helyesírás

- begyakorlása érdekében az egyes szavakat többször kell leírni diktálás után (persze másolással is.)
2. A kérdezés lehetőségének megadása.
Az írás folyamatában – ha a gyerekek elfelejtették az írásképet – adjunk lehetőséget a kérdezésre. A gyakori „kérdőzködés” elkerülése érdekében állítsunk be olyan diktálás utáni íratást is, amikor a gyerekek nem kérdezhetnek, egyedül kell döntenükhöz a j vagy ly mellett.
 3. A diktálás után írt szavak önálló ellenőrzése. Ezt legcélszerűbb úgy végeztetni, hogy írja a pedagógus a lediktált szavakat fóliára (táblára), s a gyerekek hasonlítsák össze azokat a füzetükben lévő szavakkal.
 4. Végül megjegyezzük, hogy a másoltatás és diktálás utáni íratás mellett alkalmazhatók mindazok az eljárások, amelyek arra szolgálnak, hogy a tanulók minél több j, illetve ly betűt tartalmazó szót jegyezzenek meg.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- △ Az írástanuláskor ismertetett diszlexiás tanulóknak különösen sok nehézséget okozhat a j hang megfelelő jelölése diktálás után. A tanító velük elsősorban másoltassa az írott és nyomtatott szavakat. Közben állítson be számukra olyan feladatokat, amikor betűsört kell pótolniuk betűvel (pl.: ha.ó, ká.ha) vagy betűsört kell pótolniuk szótaggal (pl.: írha., fo.só).

Az összeolvadás és a hasonulás jelölése

Összeolvadásról akkor beszélünk, ha két hang egymás mellé kerül, s a két hang helyett egy harmadikat, rendszerint hosszú hangot ejtünk. A harmadik hang nem azonos az eredeti hangok egyikével sem (pl.: padja, gurítja).

Hasonulásról az egymás mellé kerülő két hang közül az egyik teljesen vagy részben hasonlónak válik a másik hanghoz. Eszerint beszélünk részleges és teljes hasonulásról (pl.: színpad, búsuljon, kanállal). A teljes hasonulás lehet írásban jelölt (pl.: kanállal) és írásban nem jelölt (pl.: búsuljon). Az írásban jelölt teljes hasonulás helyesírásával mint időtartam-jelölési problémával foglalkozunk (pl.: kanállal).

A tanítás *feltétele* a másolás és a diktálás utáni írás tanításánál elmondottakon túl az, hogy a gyerekek – mivel az összeolvadás és a hasonulás a szóelemző írásmód elvére épül – képesek legyenek a szavakat szóban szótőre és toldaléokra bontani.

A tanítás *kiegészíthető* az összeolvadást és a hasonulást tartalmazó szavak helyesejtésének gyakorlásával.

Hogyan tanítjuk?

A tanításhoz a feladatgyűjtemény *Írás, helyesírás* című fejezete és az *Írás munkafüzet*en kívül az *Összeolvadás és az Írásban nem jelölt teljes hasonulás* című demonstrációs táblák állnak a pedagógus rendelkezésére.

A gyerekeknek az összeolvadás és a hasonulás (írásban nem jelölt teljes hasonulás) jelenségét külön-külön mutatjuk be. A bemutatás módja azonban megegyezik, ezért csak egy tanítási menetet írunk le.

A tanítást két szakaszban végezzük:

1. bemutatjuk a jelenséget;
2. gyakoroltatjuk az összeolvadást és az írásban nem jelölt teljes hasonulás tartalmazó szavak helyesírását.

A tanítás szakaszai:

1. a) Olvassák el a gyerekek a szótöveket (pl.: búsul; pad), majd a toldalékot.

b) Olvassák el a toldalékolt szavakat helyesejtéssel (búsujjon; pagygya).

~~~~~  
özlje a pedagógus a gyerekekkel, hogy ezt a jelenséget összeolvadásnak (hasonulásnak) nevezzük, melyet írásban nem jelölünk.

~~~~~  
lvassák el a gyerekek az írásképek megfelelően látens artikulációval a szavakat (búsuljon; padja).

~~~~~
rják le a tábláról a helyes írásképet (búsuljon; padja stb.).

2. A gyakorlást másolással és diktálás utáni íratással végezzük:

a) Másoljanak a gyerekek a munkafüzet felhasználásával tábláról (fóliáról) vagy az *Olvasástanulás II.* transzparensről összeolvadást, illetve hasonulást tartalmazó szavakat.

b) A másoláshoz felhasznált szavakat írassa le a pedagógus diktálás után is. A helyesejtéssel diktált szavakat a gyerekek még a leírás előtt látens artikulációval ejtsék is ki.

A szavak leírása után az önellenőrzést két módon is irányíthatja a tanító:

1. Írja fel a szavakat a táblára, a gyerekek pedig hasonlítsák össze a füzetükben lévő szavakkal.
2. A gyerekek a füzetükben lévő szavakat bontsák szótőre és toldalékra.

A tanulásirányítás normái

- Az összeolvadás és a hasonulás jelenségének bemutatása ne legyen hosszan tartó magyarázat.
- Ha a gyerekek nem tudják a szavakat szótőre és toldalékra bontani, akkor a pedagógus inkább az írásképet tükröző ejtéssel elemeztessen.
- Az összeolvadás és a hasonulás definícióit a gyerekeknek nem kell tudniuk, a terminusokat sem szükséges használniuk, a tanítás célja ugyanis a helyes írásképek elsajátítása.

A helyesírás tanítása szavak és mondatok másoltatásával és diktálás utáni íratásával

Ezen belül gyakoroltatja a pedagógus:

1. a tulajdonnevek írását;
2. a mondatkezdő nagybetű írását.

A tulajdonnevek írása

A tanítás két szakaszban végezhető:

1. a tulajdonnév terminus bevezetése az első;
2. a helyesírás gyakorlása a második szakasz.

A tanítás szakaszai:

1. A tulajdonnevek közül a személynevek és a helységnevek helyesírásának gyakoroltatására kerül sor első osztályban. Ezért:
  - a) A pedagógus írjon a táblára néhány személynevet és helységnevet.
  - b) Közölje a gyerekekkel, hogy ezek tulajdonnevek, ezért nagy kezdőbetűvel kell írni őket.
  - c) Másolják le a gyerekek a tábláról a tulajdonneveket.
2.
  - a) Másoljanak a gyerekek a munkafüzet felhasználásával vagy a tábláról tulajdonneveket. A másolás közben állandóan, de hosszas magyarázat nélkül hívja fel a pedagógus a figyelmüket, hogy tulajdonneveket másolnak, ezért nagy kezdőbetűvel kell írniuk azokat.
  - a) A másoláshoz felhasznált szavak helyesírását gyakorolják diktálás után is. A diktált szóhalmazban ne csak tulajdonnevek legyenek. A diktálás során, ha a pedagógus szükségesnek tartja, mintegy megjegyzésként hívja fel a tanulók figyelmét a tulajdonnevekre (pl.: golyó, folyó, Károly – Vigyázzatok, ez tulajdonnév! – padja stb.).

A tanulásirányítás normái

- A tulajdonnév terminus bevezetése ne hosszan tartó magyarázat legyen, helyette inkább minél több személynevet és helységnevet írjanak le a tanulók.
- A gyakorláshoz használjuk fel a tanulók nevét, s a környéken lévő ismert helységek neveit is.

A mondatkezdő nagybetű írása

A másolás és a diktálás utáni íratás tanításánál elmondott *tanítási feltételeken* túl feltétel még, hogy a gyerekek hallás és olvasás alapján egyaránt el tudják különíteni a mondatot a nem mondattól.

A tanítás két szakasza:

1. tudatosítani kell a gyerekekkel, hogy a mondatkezdő betűt nagybetűvel írjuk, a mondatot pedig írásjellel zárjuk le;
2. gyakoroltatjuk a mondatok helyesírását.

A tanítás szakaszai:

1. a) A pedagógus írjon egy 2–3 mondatból álló tagolatlan szöveget fóliára vagy táblára.
b) Számolják meg a gyerekek a szöveg mondatait.

~~~~~)
pedagógus közölje, hogy a mondatkezdést nagybetűvel jelölte, a mondat végét pedig írásjellel zárta le.

~~~~~)
gyerekek másolják le a szöveget.

2. A második szakaszra vonatkozó gyakorlást az *Írásmunkafüzet* és a feladatgyűjtemény *Írás, helyesírás* című fejezetének felhasználásával végeztetjük.

Az elválasztás gyakoroltatása

Az elválasztásnak akkor van szerepe, ha egy szó nem fér el egy sorban. Ilyenkor a szót kötőjellel két részre bontjuk. Első osztályban a következő elválasztási eseteket tanítjuk:

1. Egymás mellett két magánhangzót tartalmazó szó elválasztása (pl.: dió);
2. Két magánhangzó között egy, illetve több mássalhangzót tartalmazó szó elválasztása (pl.: kertben);
3. A két magánhangzó közötti hosszú mássalhangzót tartalmazó szavak elválasztása (pl.: hattyú).

Az elválasztás *tanításának feltétele*, hogy a gyerekek ismerjék fel a magánhangzókat és a mássalhangzókat, képesek legyenek a szavakban a szótaghatárokat megtalálni.

Hogyan tanítjuk?

A tanítás négy szakaszra bontható:

1. Mintaadás;
2. A minta alapján az elválasztás gyakorlása;
3. Az elválasztási szabály megfogalmazása;
4. Az elválasztás további gyakorlása.

A tanítás szakaszai:

1. *Mintaadás.* Felhasználható taneszköz: *Feladatgyűjtemény 1. osztály: A szótagolás szerinti elválasztás gyakoroltatása* című fejezet a) feladatsora. A feladat elvégzése előtt a tanító írja fel az első szót (dió) a táblára nyomtatott kisbetűkkel, írja alá a szót elválasztva is. Közölje a gyerekekkel, hogy ha egy szó nem fér ki a sorba, akkor se „nyomják össze a betűket”, hanem a szótaghatárnál válasszák el. Mutassa meg a tanító az elválasztás jelét, majd pedig a gyerekek is írják le az adott szót elválasztva (szótagolva).

2. *A minta alapján az elválasztás gyakorlása.* Írja a tanító az előző feladat szavait (vagy bármely más, az elválasztás szempontjából hasonló típusú szavakat) fóliára. A gyerekek másolják le elválasztva a szavakat úgy, hogy az elválasztás határa a két egymás mellett lévő magánhangzó között legyen.
3. *Az elválasztási szabály megfogalmazása.* A gyerekek hangoztassák az előző szavak magánhangzóit, a tanító pedig karikázza be az egymás mellett lévő magánhangzókat. Ezután közölje a szabályt a következő módon: „Akkor írtátok le a szavakat helyesen elválasztva, ha a két magánhangzót jelölő betűk között választottátok el azokat”.
4. *Az elválasztás további gyakorlása.* A további gyakorláshoz bőséges anyagot ad a *Feladatgyűjtemény*, és természetesen minden olyan eset gyakorlásnak számít, amikor a gyerekeknek másolás vagy diktálás utáni írás közben a szavakat el kell választaniuk. Ha a tanító szükségesnek tartja, a másolást vagy diktálás utáni írást kiegészítheti a szavak elválasztással történő leírásával (vagy a szavak álló egyenessel történő szótagokra bontásával) is.

A második elválasztási eset tanítása során célszerű külön-külön bemutatni az alábbi három változatot.

1. Két magánhangzó között két rövid egyjegyű mássalhangzó (erdő). A szabályt így fogalmazhatjuk meg: „Akkor dolgoztál jól, ha a két magánhangzó között lévő mássalhangzók közül csak az egyiket írtad a másik oldalra.”
2. Két magánhangzó között hosszú egyjegyű mássalhangzó (olló). A szabályt így fogalmazhatjuk meg: „Akkor dolgoztál jól, ha a két magánhangzó között lévő mássalhangzók közül csak az egyiket írtad a másik oldalra.”
3. Két magánhangzó között hosszú kétjegyű mássalhangzó (asszony). A szabályt így fogalmazhatjuk meg: „Akkor dolgoztál jól, ha a hosszú hangot jelölő kétjegyű mássalhangzót úgy választottad el, hogy a kétjegyű betű mindkét jegyét ismét – mindkét oldalra – leírtad.

Megjegyzés:

Az összetett szavak elválasztásának gyakoroltatására 2. osztálytól kerül sor.

Az elválasztás gyakoroltatása a toldalékos szavakkal

A tanítás célja, hogy a gyerekek megtanulják, hogy a toldalékos szavakat ugyanúgy kell elválasztani, mint a toldalék nélkülieket. (pl.: pénz-zért nem pénz-ért.)

Hogyan tanítjuk?

Úgy, mint az előző elválasztási eseteket. Ezzel párhuzamosan azonban a szavakat szótövekre és toldalékokra bontatjuk a tanulókkal. Ennek lépései a következők:

1. A táblára írt toldalékos szavak szótöve és toldaléka közé a pedagógus húzzon egy álló egyenest.
2. A gyerekek bontsák az előző szavakat szótagokra, a tanító pedig színes krétával jelölje a szótaghatárokat.
3. A gyerekek írják le a szavakat az összes lehetséges helyen elválasztva.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- △ Tanítványaink egy része az előzőekben javasolt tanítási menet ellenére a szavakat nem tudja elválasztani. Mutassuk meg nekik a szótaghatár és az elválasztás határa közötti összefüggést. Ez viszont ne jelentse a szótagolás, mint olvasástanítási mód elsajátíttatását. A gyerekek a szótagolást az elválasztás tanulásának érdekében végezzék.
- △ Lesznek gyerekek, akik másolás és diktálás utáni írás közben tanácsot kérnek a pedagógustól az egyes szavak elválasztásával kapcsolatban. Közöljük velük az elválasztás módját.

A tanulásirányítás normái

- Nem a szabály megtanítása (felmondása) a cél, hanem az, hogy a gyerekek a szavakat el tudják választani, ezért a mintaadásra koncentráljunk, s ne a hosszas elemzésre.
- Mivel a gyerekeket nem tanítjuk a szótagoló olvasásra, a szótaghatárok helyes felismerését szóbeli gyakorlással intenzívebben elő kell készíteni.

A helyesírási hibák javításának tanítása

A *helyesírási hibajavítás* olyan nyelvi tevékenység, amelynek során az írott szövegekben (mondatokban, szavakban) a hibajavító észreveszi a helyesírási hibá(ka)t, s azt képes kijavítani. A helyesírási hibajavítás tanításával az a célunk, hogy tanítványaink érzékenyek és felkészültek legyenek arra, hogy a leírt szövegeiket helyesírási szempontból javítsák.

A tanterv a hibajavítás tanításához a következő tevékenységeket írja elő:

1. időtartam-jelölési hiba javítása;
2. j hang hibás jelölésének javítása;
3. hibás mondatkezdés és -zárás javítása;
4. tulajdonnevek hibás kezdőbetűinek javítása.

Időtartam-jelölési hibák javítása

A tanítás feltétele, hogy a gyerekek az időtartam szempontjából tudják helyesen és az írásképnek megfelelően ejteni a szavakat.

Hogyan tanítjuk?

A tanítást és a gyakorlást a feladatgyűjtemény *Írás, helyesírás* című fejezetének feladatai szolgálják.

A tanítás két szakaszra bontható:

1. a javítás mentének megtanítása;
2. a hibajavítás gyakorlása.

A tanítás szakaszai:

1. a) A tanító írja fel a szavakat fóliára a feladatgyűjteményből.

b) Közölje a gyerekekkel, hogy a szavak néhány hangjának időtartamát akarattal nem jelölte helyesen. A hibákat a gyerekeknek kell megtalálniuk és kijavítaniuk.

~~~~~)
jtse ki az egyik tanuló (időtartamot jól ejtő gyereket válasszunk) helyesejtéssel az első szót. Ha a gyerek nem tudja a szót helyesen ejteni, akkor a tanító mutassa be. (A szó kiejtése előtt a gyerekeknek adjon megfigyelési szempontot: „Figyeljétek meg, melyik hang időtartamát nem jelöltem írásban!”)

~~~~~)
gyerekek válasza alapján jelölje a helyesírási hibát. Ha a gyerekek nem veszik észre a hibát, akkor ejtse ki a szót néhányszor a hibás írásképpel megfelelően, majd helyesejtéssel. Győződjön meg arról is, hogy a gyerekek tudják-e a helyes időtartammal ejtett hangot írásban jelölni.

~~~~~)
többi szó elemzésének menetére a c) és d) pont vonatkozik.

~~~~~)
rják le a gyerekek helyesen a szavakat.

~~~~~)
lvassák fel a füzetükből helyesejtéssel a szavakat.

2. A feladatgyűjtemény szavainak felhasználása a gyakorlás szakaszában az irányítás részletezettségében különbözik az első szakasztól. Ez azt jelenti, hogy a javítás menetébe (a helyesejtés, a helyesen ejtett szó egybevetése a hibás írásképpel, a hiba felfedezése, annak javítása) történő beavatkozás mindig attól függ, hogy a gyerekek a javítás mely pontján akadtak el. Ha a gyerekek megakadnak, akkor a pedagógus térjen vissza az első szakaszban leírt apró lépésekhez.

A j hang hibás jelölésének javítása

A tanítás *feltétele*, hogy a gyerekek a javítandó szavak helyesírását előzetesen már gyakorolják másolással és diktálás utáni írással, valamint a *Helyesírási szójegyzékben* tudjanak eligazodni.

Hogyan tanítjuk?

A tanítást két szakaszban végezzük:

1. először a javítás menetét tanítjuk meg;
2. majd gyakoroltatjuk a javítást.

A tanítás szakaszai:

1. Felhasználható taneszköz a feladatgyűjtemény *Írás, helyesírás* című fejezete.

- a) A tanító a táblára írja fel a javítandó szavakat, és közölje a gyerekekkel, hogy a szavak közül néhányban a j hangot nem megfelelő betűvel jelölte. A gyerekek olvassák el némán az első szót.
 - b) Döntsék el, hogy a szóban helyes-e a j hang jelölése.
 - c) Ha ez egyértelműen sikerül, a pedagógus jelölje a hibát.
 - d) Ha a gyerekek nem tudnak dönteni (vagy csak találgatnak), akkor keressék meg az adott szót a *Helyesírási szójegyzékben*.
 - e) A többi szó elemzése is a b) pont szerint történjen.
 - f) A gyerekek írják le hibátlanul a szavakat.
 - g) Az önellenőrzés érdekében a tanító mutassa meg a tanulóknak a helyes írásképet is.
2. A gyakorlás irányítására itt is az a mérvadó, amit az időtartam-jelölési hibajavítás tanításának második szakaszára elmondtunk.

A hibás mondatkezdés és -zárás javítása

Ahhoz, hogy a gyerekek megtalálják a mondat kezdetét és végét, a tagolatlan szöveget mondatokra kell bontaniuk, ezért a *tanítás feltétele*, hogy megismerkedjenek a mondattal.

Hogyan tanítjuk?

A tanítás két szakaszban történik.

1. A gyerekek tagolatlan szöveget bontanak mondatokra, és jelölik a mondat kezdetét és végét.
2. A hibás mondatkezdés és -zárás javítását gyakorolják.

A tanítás szakaszai:

1. Az első szakaszban a következő lépések különíthetők el:
 - a) Írjon fel a pedagógus 2–3 mondatból álló tagolatlan szöveget a táblára.
 - b) Álló egyenessel bontsák a szöveget mondatokra.
 - c) A mondatkezdő betűket színessel írják át nagyra, és tegyék ki a mondatvégi írásjeleket is.
 - d) Írják le a szöveget helyes mondatkezdéssel és -zárással.
2. A gyakorlás az Írás munkafüzet idevágó feladatainak, valamint a gyerekek írásos produktumainak a felhasználásával történik.

A tulajdonnevek hibás kezdőbetűinek javítása

A tanítás feltétele, hogy a gyerekek ismerjék a javítandó helységneveket és utóneveket, valamint tudják, hogy ezek tulajdonnevek.

Hogyan tanítjuk?

A tanításhoz felhasználható taneszköz a feladatgyűjtemény *Írás, helyesírás* című fejezete.

A tanítás két szakaszban történik.

1. Először a javítás menetét tanulják meg a gyerekek;
2. majd a javítást gyakorolják.

A tanítás szakaszai:

1. A javítás megtanítását a következő lépésekben végezhetjük:
 - a) Írja fel föliára a tanító a feladatgyűjteményből az adott szóhalmazt.
 - b) Közölje a gyerekekkel, hogy néhány tulajdonnevet akarattal kis kezdőbetűvel írt.
 - c) Olvassák el a gyerekek az első szót, és döntsék el, hogy a szó tulajdonnév vagy sem, azaz helyes-e a kezdőbetű-használat vagy helytelen. Ha ez egyértelműen sikerül, a tanító jelölje meg a hibát. Ha ez nem sikerül, akkor közölje a tanító a gyerekekkel, hogy a szó tulajdonnév, vagy nem az, illetve helyes vagy helytelen a kezdőbetű-használat.
 - d) A többi szó elemzése is a c) pontnak megfelelően történjen.
 - e) A gyerekek írják le hibátlanul a szavakat.
 - f) Az önellenőrzés érdekében a tanító mutassa meg a tanulóknak a helyes írásképet is.
2. A gyakorlás a feladatgyűjtemény *Írás, helyesírás* című fejezetének felhasználásával történhet. Az irányításra az a mérvadó, amit az időtartam-jelölési hibajavítás tanításának második szakaszára elmondtunk.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- △ A hibajavítás tanulásának időszakában gyakori veszély, hogy a tanulók ott is hibát keresnek és „javítanak”, ahol nincs hiba. Ezt úgy akadályozhatjuk meg, ha állandóan visszatérünk a hibajavítás tanításának első szakaszára.
- △ Azokkal a gyerekekkel, akik nagyon nehezen vagy egyáltalán nem tudják a hibát kijavítani, ne erőltessük a hibajavítást. Helyette másoltatást és diktálás utáni íratást végezzünk, és a saját írásos produktumuk javításába vonjuk be őket.
- △ Minden osztályban vannak gyerekek, akik a hibajavítás menetét gyorsan elsajátítják, jól olvasnak, szótárt is tudnak kezelni. Számukra kiegészítő feladatként adjuk a szótárhasználattal egybekötött hibajavítási feladatot.

A tanulásirányítás normái

- A helyesírási hibákat tartalmazó szavak között legyen hibátlan is.
- Ne zsúfoljuk a hibákat!! Ez azt jelenti, hogy egy szóhalmazban csak annyi hiba legyen, amennyit a gyerekek ki tudnak javítani.
- A gyerekek minden írásos produktumát – akár hibás, akár hibátlan – ellenőriztessük abból a szempontból, hogy van-e benne helyesírási hiba.